

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Udrag fra Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Grundtvigs værker", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 307. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1817_309A-txt-shoot-idm8048.pdf (tilgået 12. juli 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

At Henrik den Ottendes Kirke-Forandring egenlig kun var en *Opstand mod Paven*, af hvis Krone han derfor anmassede sig et Stykke, paa hine Fyrsters Viis, der faldt fra de romerske Keisere, det er noksom bekjendt; men at det er *hans* Aand der lige til det attende Aarhundrede forstyrrede Kirke-Freden, det har man ikke saa godt mærket, skjøndt ogsaa det er øiensynligt. Om Troen var man omtrent enig, eller ansaae den for en Biting, kun om Kirken stredes man, det gjaldt ei saameget om *hvad* der skulde *tales*, som om *hvem* der skulde *føre Ordet*, og Opgaven var: at finde paa en Skikkelse for den *selvraadige* Kirke, hvorunder hver Medlem kunde tiltroe sig Deel i Uafhængigheden. Den nemmeste Maade var nu vist nok at forene den kirkelige med den verdslige Uafhængighed i Kongen og Parlamentet, og det gjorde Tilhængerne af den bispelige Kirke; men den Deelagtighed de enkelte Medlemmer derved fik i Uafhængigheden, ansaae Presbyterianerne, som og *derfor* bør hede *Puritaner*, for et Blændværk, og syndes Hensigten kunde ikke opnaaes, med mindre Biskopper afskaffedes, og Kirkemagten kom til at hvile hos et geistligt Parlament af *Ligemænd* som Menighederne selv havde valgt. Dette fandt Independenterne var endnu ikke nok, da hver 308Menighed var afhængig af sin Fuldmægtig, og han igjen af Stemme-Fleerheden i Synodet, og fordrede derfor at hver Menighed skulde raade sig selv, og bestyres af Læreren i Forening med læge Medhjelpere. Hvorledes denne *Selvraadighed* udartede til Formastelse og teede sig i borgerligt Oprør, har vi seet, men midt under disse Storme begyndte et nyt Partie at danne sig, som drev den kirkelige Selvraadighed til det Yderste, og det var de siden saa navnkundige *Kvækere*. De erkjendte ingen anden udvortes Kirke end deres egne *Legemer*, erklærede hvert Faar, selv det mindste Gimmerlam, for sin egen Hyrde, Læreembedet for en Fællede, Sacramenterne for unyttige, Søndagen og de andre Høitider for Papisterie, Videnskaberne for overflødige, eller vel endog syndige, og Aanden i hver *Kvæker* for Skriftens Dommer. Man seer let at disse Folk vare hverken Christne eller Kjættene, men et Slags *Fornuft-Sværmerie*, et Ord, der vel klinger lidt underlig, men staaer sin Prøve, thi Sværmerie er en selvgjort Indbildning om aandelige Ting, og at Fornuften, saasnart den kommer i Aandens Kreds, kan sværme saavel som Phantasie og Følelse, det kan man begribe, og der gaaer Syn for Sagn i de senere Dages filosofiske Systemer. At nu Fornuften var den herskende Sjæle-Evne hos Kvækerne, det er klart af deres spidsfindige Skrift-Fortolkning, af den Overvægt de lagde paa 309Moralen som den egenlige Religion, af deres Begreber om Frihed og Lighed, og deres stadige Hensyn paa timelig Nytte og Fordeel, men at denne Fornuft ei var blot sandselig, beviser Fiinheden i deres Tankegang, Dybden i deres Moral, som fordrede *indvortes* Hellighed, deres Nidkjærhed for at udbrede Kvækeriet, og den Styrke hvormed de bar Forfølgelser, saavelsom deres Hovedlærdom om det indvortes Lys, og Samfundet mellem Aanden og Fornuften : *Fornuft-Begeistring*. Formanden for dette *Vennelag* var Georg Fox, ^{*født} 1624. en Væversøn fra Drayton i Leicester, han havde lært Skomager-Handværk, men ikke egenlig drevet det, til aandig Grublen over sin Bibel, som han hardtad kunde udenad, stod hans Hu, og under denne Tragten efter at vorde klog over det som skrevet staaer, faldt han naturligviis i svare Tanker, der maatte være ham saameget tungere, som han manglede al videnskabelig Kundskab. Han forlod, henvend tyve Aar gammel, Slægt og Venner, og raadførde sig trindt i Landet med de berømteste Lærere af alle Partier, men fandt sig ingensteds fyldestgjort. Et underlig vemodigt Syn er det altid, at see en gjærende Yngling vandre omkring med brændende Tørst efter Livets Vand, og yderst sørgeligt, naar man maa indrømme, at han i et christnet Land kunde betle forgjæves ved Præsternes Dørre, men det viser kun den engelske Kirkes elendige Tilstand, uden 310at undskylde Fox, som nu opkastede sig til Lærer og Reformator efter *sit eget Hoved*. Hvorvidt det havde været ham mueligt at sidde hjemme og dyrke sin Gud i Stilhed, kan Ingen sige, men at han i christne Mænds Bøger fra de forrige Tider kunde fundet den Oplysning han behøvede, naar han ydmyg havde søgt den, er sandsynligt, at han, hvis han havde følt et uimodstaaeligt Kald til at optræde som Lærer, vilde følt en ligesaa uimodstaaelig Drift til først at skaffe sig de Kundskaber, der paa den Tid synes aldeles nødvendige for en Reformator, er rimeligt, og at han i al Fald, naar han havde fulgt Guds Kald og ei sin egen Lyst, vilde holdt sig paa det Nøieste til Skriften, det er aldeles upaatvivleligt. Det Sidste er da egenlig det Eneste hvorefter vi maae dømme ham, thi Han, som for dum valgde Fiskere til sine Apostle, kunde vel endnu opvække sig Redskabet i Almuen til at beskjemme de Skriftkloge, og i et Land, hvor Videnskabeligheden stod paa den Fod som i Engelland, var det maaskee nødvendigt, vi kan i det Mindste ikke slutte andet, naar vi huske, hvor fortvivlet Forfatningen baade i Kirke og Stat under Borger-Krigen var, uden at nogen Skriftklog hævede Røsten til at samle de Forvildede under Herrens Banner, og naar vi see, at Fox netop traadte ^{*1647.} frem Aaret efter at Parlamentet havde opløst den *bispelige Kirke*, og derved erklæret Kirken saavelsom Staten i Revo311lutions-Tilstand. I 44 Aar vandrede nu Fox, saavidt det tillodes ham, omkring som Bods-Prædikant, taalde Slag, Forhaanelse og Fængsel, og fandt Tilhængere i Tusindtal. Mange af disse fore rasende frem, naar *deres* Aand kom over dem, styrtede ind i Kirkerne som de spotviis kaldte Taarnhuse, skjældte paa Præsterne, og foregav, at de ved at forstyrre Andagten, paa Steder som i deres Øine vare vanhellige, efterfulgde Jesus, som forstyrrede Kram-Markedet i Helligdommen. At de nu bleve tugtede som Freds-Forstyrreere, skadede dem ingenlunde, og langt var den kolde Trods, hvormed de Fleste leed, fra den Kjærlighed, uden hvilken man forgjæves hengiver sit Legeme til at brændes, men det undskylder ingenlunde deres Fjenders afskyelige Grusomhed, der endog udøvedes paa mange som levede i Stilhed, og kjendtes kun derpaa, at de ei vilde give Tiende, ei gjøre Eed eller Krigstjeneste, og ei tage Hatten af for nogen, men dutte alle og enhver. At de to sidste Unoder vare grundede i Storagtighed, seer man let, at Afskyen for Tiende og Krigstjeneste som oftest kom af Egennytte og Feighed, er sandsynligt, og Skriftens Bogstav om Eden var i al Fald intet Forsvar for dem, der i Lærdommen ei vilde lade Ordet gælde, men alt dette kan ingenlunde forsvare Grusomheden mod Værgeløse, der aldrig modsatte sig Rettens Tjenere, og at man ikke havde en eneste Mand der kraftig kunde nedslaae 312deres Vildfarelser med Guds Ord, og værdelig betjene det nødvendige Værk de fuskede paa, gjør at de, *mod den engelske Kirke*, staae som Sandhedens pinte

Vidner. Hiin Kirke, der midt under den almindelige Gjæring kunde opløses som ingen Ting, var naturligviis i sin, ved *Kongebud* fornyede Skikkelse, saa godt som ingen Ting, et Skyggebillede af Kirken, som Bisperne af Kongen i Overhuset, og kun den ene Gang, da det gjaldt dens fule Støtter: *Straffe-Lovene* mod anderledes Tænkende, vovede den at knye, fordi Jakob den Anden var almindelig forhadet. Man kan da uden Fare paastaae, at ved det syttende Aarhundredes Slutning, da Torys og Whigs havde opslugt Episkopale og Presbyterianer, vare Kvækerne de gudeligste Mennesker i Engelland, naar man undtager de skjulte Christne i Hytterne, som Ingen skal indbilde sig at kunne tælle; men vel kan man og sige, at havde den bispelige Kirke ei havt i Hytterne en stærk usynlig Støtte, kunde dens Skygge umulig saa længe holdt sig paa Skuepladsen; naar det derimod var saa, da begriber man let, hvorfor den, der dog var en *Skygge af den sande Kirke*, ei maatte forsvinde. Vilhelm af Oranien, der, som Hollænder, maatte hælde til Presbyterianerne, og saae meest paa det Verdslige, søgde at forlige alle ujakobitiske Partier, de fleste Presbyterianer mødte ham paa Halvveien, Kvækerne tilbøde 313 Forsikkring for *Guds Aasyn*, som om det ikke var den høieste Eed, og Kirken var saa omtrent enig i Ligegyldighed, da Aarhundredet og han endte sit Løb. Denne Ligegyldighed døbde Kvækerne med det siden saa forgudede Navn *Tolerance*, hvilket, i deres og det følgende Aarhundredes Mund, ikke betegner christelig Sagtmodighed, Blidhed og Billighed, men Ligegyldighed for Troen og Guds Ord. Overalt er det værd at gjentage: Kvækerne vare det saakaldte *oplyste* Aarhundredes Forløbere, Fornuft-Dyrkere i Indbildningen; det indvortes Lys, hvorom deres hele Lære dreiede sig, var Glimt af aandig Forstand, de forkastede Alt hvad de ikke *indbildte sig at begribe, de frygtede ingenlunde Videnskaberne* som formeentlige Fjender af Troen, men de hadede dem som Fjender til deres Indbildning om Fuldkommenheden af det indvortes Lys, og foragtede dem som unyttige i det daglige Liv, da de derimod forraadte deres verdslige Sind, ved helst at drive de meest fristende og fordelagtigste Handteringer. Deres Meninger maa man ingenlunde bedømme efter Keiths og Barklays Forsvars-Skrifter, thi deels er Accommodationen ligesaa øiensynlig i dem, som i *deres* Bekjendelser der i vore Dage sigtedes som Uchristne og turde ei vedkjende sig at være det, og deels vare begge disse Mænd fra *Skotland*, hvor Kvækeriet ligesaalidt som Independentismen og de øvrige Galska³¹⁴ber hvoraf det bestemt *udviklede* sig, fandt synderlig Indgang, og havde aabenbar langt anderledes *Ærbødighed* for Skriften og den *historiske Christendom*, end Kvækerne i Almindelighed, som derfor ogsaa, med deres Afgud: *Vilhelm Penn*, i Spidsen, tilsidst udstødte Keith af deres Samfund. *1696. I hvad der er skrevet for *Menigheden selv, Opbyggelses-Skrifterne*, af deres unægtelige Ligegyldighed for Bibelen, mod hvilken man hos Penn vil finde alle de Indvendinger, der siden ere udviklede, og af den Verdens-Klogskab der aabenbar besjælede Penn og Selskabet i det Hele, saasnart den første Ruus var forbi, er det man skal lære at kjende af hvad Aand de vare, af den nemlig, der fordyber sig *i sig selv*, og taber sig efterhaanden i *Verden*, som det ogsaa øiensynlig er gaaet med Kvækerne, der af sig selv have alt mere og mere søgt deres Lys og Selvstændigheds Aand i Sølv og Guld, og tabt sig i den store Kræmmer-Menighed. At nu ogsaa en Kvæker-Menighed er i Grunden en *Selv-Modsigelse*, ligesaavel som en Fornuft-Kirke, indsees let, thi er det indvortes Lys den eneste retvise og ufeilbare Dommer, og er det imidlertid som Erfaringen lærer, langt fra at lyse eens i alle, saa er *Uenighed* aabenbar Kvækerdommets Grundsætning, ligesom *Enighed* er enhver *Menigheds* uundværlige Sjæl. Kun altsaa ved at trodse sine egne Grundsætninger, 315 og blindt følge enkelte Hovedmænds Ord, istedenfor Guds, ved at være Foxianer og Pennister istedenfor Christne, ved at være et Partie og Selskab, istedenfor en Kirke, ved at gjøre *Skin* (udvortes Gjæringer og Sædvaner) til Hovedsag, og Troe til en ligegyldig Biting, kun derved kunde de vinde *Skin* af en Menighed, saalænge til de Enkelte fik i Sinde at være fornuftige Kvækere — gjøre deres Ret gjældende til at lade *deres* Lys skinne — da Enigheds-Skinnet nødvendig maatte forsvinde. Man har derfor seet sig nødsaget til, baade efterhaanden at fornægte en stor Deel Medlemmer, (som de fægtende Kvækere i Nordamerika) og at beskikke *Lærere*, der vel ei skulde forbyde, men dog, om mueligt afværge Lysets Udbrud hos de Andre, men man seer let, at dette Middel ei kan anvendes og frugte, uden Ligegyldighed er steget saa høit, at den staaer paa Nippet at opløse det Hele.